

גל חן

נשים במדינות הסקנדינביות? האמנם שוויון?

השוויון היחסי בשכר ובייצוג פוליטי של נשים סקנדינביות הוא חלק מתעודת הזהות של מדינות אלה. אבל מסתבר שהשוויון אינו מייצג את כל עולמן של נשות סקנדינביה - אלימות כנגד נשים ובתוך כך אלימות מינית רווחות מאוד בחברות אלה ואינן זוכות לטיפול מספק של רשויות אכיפת החוק

כך בפינלנד רק משגל מלא נחשב כאונס. אקטים מיניים כגון חדירה אוראלית, וגינלית ואנאלית או אוננות, נופלים תחת הגדרות "רכות" יותר של החוק, ועל כן הענישה קלה משמעותית. יתרה מכך, חומרת המעשה שבוצע מוגדר על פי עוצמת האלימות בה השתמש התוקף. באחד המקרים המתוארים, גבר אילץ אישה לקיים עמו יחסי מין בשירותי נכים של מסעדה, על ידי חבטת ראשה בקיר ועיקום זרועה כך שלא תוכל להשתחרר מאחזותו. האישה לא יכולה היתה לצעוק, משום שהתוקף כיסה את פיה. שופט בבית המשפט המחוזי במדינה קבע כי לא מדובר באונס, מפני שעוצמת האלימות שהפעיל התוקף לא היתה גבוהה. הוא הורשע בשידול ליחסי מין ונידון לשבעה חודשי מאסר על תנאי. לשם ההשוואה, סירוב לשרת בצבא הפיני יגרור מאסר בפועל של שישה חודשים לפחות.

בדנמרק כמו בפינלנד החוק מגדיר אונס באופן צר מאוד. בשתי המדינות, במידה ואישה ישנה בעת התקיפה, שתתה לשכרה, הייתה מעולפת או חולה, לא בוצע אונס, כי אם התעללות מינית. התזה העומדת מאחורי ההגדרה החוקית היא שבמידה והגבר לא שמע באופן ברור את המילה "לא", הרי שהוא לא אחראי לביצוע אונס. עמדה זו מטילה ספק באוטונומיה של אישה על גופה-שלה. אלמנט נוסף ומהותי לדרגת הענישה הוא

בדנמרק כמו
בפינלנד החוק
מגדיר אונס
באופן צר מאוד.
בשתי המדינות,
במידה ואישה

ישנה בעת
התקיפה,
שתתה לשכרה,
הייתה מעולפת
או חולה, לא
בוצע אונס, כי
אם התעללות
מינית

המתלוננות נגד אלימות מינית ומדיניות בפועל של "אנחנו לא נשאל - ואת אל תספרי". כך, חרף השוויון-לכאורה במעמדן של נשים בספירה הציבורית, מעמדן בספירה הביתית נראה נמוך מאי פעם. בחברות הסקנדינביות, כמו בחברות אחרות, אונס נחשב לעבירה גם לפני מאות שנים - אלא שהענישה על עבירה זו נבעה מירידת ערכה החברתי של קורבן האונס. מצב משפחתי ובתולין שיחקו תפקיד חיוני בקביעה האם האונס הוא עבירה של ממש, או רק מעשה בלתי רצוי. החוק, אם כן, נועד להגן על כבוד האב או הבעל של הנאנסת. תפקידן של הנשים בחברה השתנה מאוד, אבל, במובנים מסוימים, המערכת המשפטית הסקנדינבית קפאה על שמריה.

גל חן היא בלוגרית, סטודנטית לסוציולוגיה, אנתרופולוגיה והיסטוריה של המזה"ת // דוא"ל galchs@gmail.com // אתר: http://galchs.com

במדינות סקנדינביה - דנמרק, פינלנד, נורבגיה ושבדיה - התנועות הפמיניסטיות השיגו לכאורה את מטרותן יותר מכל מדינה אחרת. נשים מיוצגות שם באופן מובהק במרחב הציבורי, החל מהתעשייה וכלה בפרלמנט, לא ניתן לאבחן פערים משמעותיים בשכרם של גברים ונשים - ובאופן כללי מעמד הנשים נתפש כעוד חלק מן האוטופיה הנורדית, כפי שהיא מצטיירת לעיניים זרות. יחד עם זאת, מחקר מקיף של אמנסטי במדינות אלה מגלה מקרים רבים של התעללות דומסטית, חקיקה שמקשה על

האם המדינות כל כך רוצות לשאת את דגל השוויון, שהן עוצמות עיניים לביטויי אי-השוויון הפנימיים בתוכן?

התנהלות החקירה המשטרית. בחקר הסוציולוגיה הביקורתית של מערכת המשפט והפשיעה מוגדר ה"קורבן אידיאלי" (ideal victim) ככזה שקל יחסית להוכיח כי נעשה לו עוול. קורבן הופך קרוב יותר למודל האידיאלי ככל שהספק באשר להיותו קורבן קטן יותר, ועל כן ישנה הסתברות גבוהה שתוקפו יורשע. במערכות המשפט והאכיפה של המדינות הנורדיות הדבר בולט במיוחד. לדוגמה, פעוטה שסבלה התעללות מינית מידי גבר מבוגר תהיה קורבן אידיאלי, וככזו סביר שהאירוע יוביל לכתב אישום ולהרשעה. לעומתה, בגירה בת המעמד הנמוך שנפלטה מבית הספר ונאנסה על ידי בחור בגילה איתו ניהלה מערכת יחסים כזו או אחרת, לרוב לא תיחשב מהימנה, עדותה תוטל בספק ולעיתים המשטרה לא תפתח בחקירה כלל. במילים אחרות, מהימנות הקורבן וערך האקט האלים שבו צע כלפיה ייקבעו בפועל על סמך הנרטיב שמייצר הרובד החברתי אליו היא משתייכת. גם לנושאים כגון העדפה מינית, סגנון לבוש, גיל, יחסים עם התוקף והשכלה יש השפעה ניכרת על היחס שתקבל המתלוננת והאופן בו תטופל פנייתה והחקירה בנידון. לדוגמה, מחקרים מראים באופן מובהק כי אונס בקרב בני נוער, או אונס במהלך פגישה רומנטית, לרוב אפילו לא ייחקרו על ידי המשטרה. סטטיסטיקת, מרבית התיקים ייסגרו באמתלה זו או אחרת של חוסר ראיות.

מהמחקרים עולה כי במערכות אכיפת החוק הסקנדינביות במקרים רבים בהן המתלוננת לא תאמה את טיפוס "הקורבן האידיאלי", השוטרים נטו לזלזל בחקירה, בייחוד בשלביה הראשוניים, הקריטיים להתנהלותה. המשטרה בנורבגיה, למשל, תכופות לא מבצעת את החקירה כראוי: ראיות לא נאספות, עדויות לא נגבות והליכים נעקפים. במקרים רבים בהם הנאשם טען כי האקט המיני בוצע בהסכמה, זירת האירוע לא נחקרה כלל על ידי המשטרה. בשבדיה נמצאו לא מעט פגמים בחקירות המשטרה גם כן. חקירת החשודים נדחתה תכופות, דבר שעלול לשבש את מהימנות עדותם, ולעיתים נסגרו חקירות אף מבלי לזמן את הנאשם

לחקירה כלל. יש לציין כי לא בוצע מחקר מעמיק על התנהלות חקירות המשטרה במקרי אונס בדנמרק ופינלנד, עובדה מדאיגה לכשעצמה.

עובדה מדאיגה נוספת היא השימוש המועט שנעשה בראיות פורנזיות (ראיות המבוססות על ממצאים מדעיים), גם כשאלו בנמצא. בדנמרק, ההליכים באיסוף הראיות הללו תקינים למדי, אבל מבדיקה שערך ארגון אמנסטי על תיקי התקיפה המינית התגלה כי גם בקרב מתלוננות שסבלו מפגיעה פיסית מובהקת, מספר התיקים שהגיעו לבית המשפט הם מועטים, זאת אומרת שגם במקרים אלו ההכרעה נופלת על חוות דעת החוקרים, ולא על הממצאים המדעיים. בפינלנד, לעומתה, יש מחסור בחוקרים בעלי ידע רפואי, ועל כן הנושא מוחמץ ברבות מן החקירות. בנורבגיה רק לעתים נדירות מבקשת המשטרה חוות דעת רפואית בניהול מקרי תקיפה מינית, ועל כן אלו אינן מהוות גורם משפיע בחקירה. להערכת ארגון אמנסטי השיקול לכך הוא בעיקר כלכלי, משום שבמידה והמשטרה עושה שימוש בהערכות מרכזים לנפגעות תקיפה מינית היא עלולה להידרש להשתתף במימון הבדיקות. בשבדיה השימוש בראיות פורנזיות הוא מקרי, וקיים רק במקרים מסוימים. כפועל יוצא של השימוש המועט שנעשה בראיות אלו בארבעת המדינות, ראיות חשובות שעשויות היו להאיר נקודות קריטיות בחקירות מקרי תקיפה מינית פשוט זוכות להתעלמות נחרצת.

חלק נכבד ממקרי האונס המתועדים במדינות סקנדינביה, כמו גם במקומות רבים נוספים, מבוצעים בתוך מערכות יחסים אינטימיות. הגרסה הרשמית עומדת על כמעט חמישית, אבל פעילי זכויות אדם מעריכים כי המספרים המדויקים גבוהים באופן ניכר - וזאת עקב הקושי בהגשת תלונה על אדם קרוב, קל וחומר בן-זוג. בשנת 2006 העידו 46.5% מהמתלוננות על ידי מרכזי תקיפה מינית בדנמרק כי הותקפו על ידי מיכר. בפינלנד, במרבית מקרי האונס שנבחנו בין השנים 2003-2008 האנס היה אדם מוכר לקורבן ורובם אף בוצעו בבית

הקורבן או התוקף. סטטיסטיקת, גם גורמים אלו משפיעים על מידת מהימנותה של המתלוננת בעיני חוקריה, ותיקים רבים נסגרים מחוסר ראיות. פעילי זכויות אדם מעריכים כי קיים קשר ישיר בין התיקים הרבים שנסגרו על ידי המשטרה ובתי המשפט לבין כמות הנשים שהגישו תלונה על תקיפה מינית.

כל הנקודות הללו ממחישות תמונה עגומה ביותר של חיי נשים בסקנדינביה, תמונה הפוכה בתכלית מזו שמצטיירת מבדיקת מדדים של עבודה, שכר ונציגות פוליטית. כמעט בלתי ניתן ליישב את הפער, אבל אולי ניתן לנתח אותו לנוכח הפרדה מוחלטת שביצעו המדינות הללו בין הספירה הפרטית לספירה הציבורית. לעבודה אין כל קשר לחיים פרטיים, למגדר, לזהות מינית. כולם יכולים לעבוד, כולן יכולות להיות נציגות ציבור. אתוס השוק החופשי הוא השלט במרחב הציבורי, בשוק עצמו - אבל זה לא תקף בכל הנוגע לחיים הפרטיים, או לזהות האישית. מעין שני יקומים מקבילים המתקיימים זה לצד זה.

פער עצום זה והנתונים המכאיבים בנוגע לאלימות מינית ואלימות בתוך המשפחה במדינות סקנדינביה מעלות שאלות רבות: האם המדינות כל כך רוצות לשאת את דגל השוויון, שהן עוצמות עיניים לביטויי אי-השוויון הפנימיים בתוכן? עד כמה נשיאת דגל השוויון והאמונה ש"כאן כולם שווים" מחלישה למעשה את המאבק בהיבטים אלה של אי השוויון בין המינים? ישנה גם שאלה כללית יותר - האם יתכן שוויון כלכלי ופוליטי בחברות בהן קיימת אלימות רחבה כל כך נגד נשים והתעלמות ממסדית מחלקים רחבים של אלימות זו?

אולי בנקודות שכאלו עלינו לעצור ולשאול את עצמנו האם התעלמות מהמצב מנציחה אותו, בדיוק בקרב אלו שאין להם קול - והאם על כל אישה חזקה בדיוני הפרלמנט יש אחת אחרת שנאנסת, וקולה לעולם אינו נשמע. ///

לקריאה נוספת: מחקר אמנסטי: Case Closed - Rape and human rights in the Nordic countries // קישור: tinyurl.com/yfdgc37